

Kreaprenör®

Creapreneur®

Inte mitt ansvar

Vem tar ansvar för att försvara de framgångsrika principer och värderingar, som gjort västerländsk civilisation mest framgångsrikt vad gäller att forma samhällen med personlig frihet och materiellt välstånd? Det frågar **Magnus Henrekson**, professor i nationalekonomi och forskare vid Institutet för Näringslivsforskning i en artikel i tidskriften *Axxess* 2/26.

Det finns tre sätt att organisera samhällen, skriver professorn:

1. Organiska klan- eller stamsamhällen, som hålls samman med blods- och släktband.
2. Hierarkiska samhällen som kungadömen, som hålls ihop i kraft av en vertikal maktstruktur.
3. Samhällen som bygger på ett förbund eller en konstitution, där medborgarna inte bara är ansvariga inför staten, utan också förbinder sig att agera ansvarsfullt gentemot varandra.

I mänsklighetens historia har den första organiska samhällsformen varit helt dominerande, varför denna samhällsform tycks vara mest i samklang med vår biologi.

Den tredje samhällsformen uppstår sent i mänsklighetens historia, men är samtidigt den som långsiktigt kan skapa växande välstånd i den egna befolkningen. Att denna samhällsform fortfarande är ovanlig, visar hur svår den är att etablera och hur ömtålig den är.

De första stegen mot den tredje samhällsformen togs från 1500-talet i protestantiska Nordeuropa, kalvinistiska Nederländerna och protestantiska Storbritannien med dess amerikanska utpost och det protestantiska Skandinavien. **Kreaprenör** har tidigare beskrivit hur den samhällsformen gjorde Västvärlden mest framgångsrikt i hela världen de senaste 500 åren och att den byggde på två kulturrevolutioner.

1) Italiens renässans gjorde tron mer rationell och frihet i tanken växte.
2) Tysk protestantism gjorde kyrkan folkligare. Lojaliteten med familj, släkt och klanen försvagades, samtidigt som människors självständiga relation till Gud stärktes. Detta banade vägen för framväxten av framgångsrika liberala och demokratiska nationalstater i Västvärlden.

Det mest relevanta för att liberala och demokratiska samhällen ska fungera är att makten utövas enligt lag och att alla är lika inför lagen (rättstatprincipen), ekonomisk och politisk frihet samt skydd för den privata äganderätten. För detta krävs att endast staten har rätt att använda våld eller tvång inom sitt territorium.

Friheten i dessa samhällen kan aldrig vara absolut, utan måste begränsas med ett juridiskt och socialt ramverk för att bli bestående. Friheten måste användas ansvarsfullt, dvs varje medborgare behandlar andra som de vill bli behandlade själva. Om den fria marknaden ska fungera väl behöver varje aktör inom sig ha en "opartisk observatör, en inre röst som bedömer ens egna och andras handlingar. En inre röst som fungerar som en moralisk kompass, som hjälper oss att skilja mellan rätt och fel, som ska förhindra oss från att prioritera ett ohöjlt egenintresse. Det skrev den engelske nationalekonomen **Adam Smith** 17 år innan han gav ut sin berömda bok "The wealth of Nations" 1776. Därifrån går en rak linje till vad juridikprofessorn **Bo Wennström** i boken "Att vända bort blicken" 2025 kallar "det ansvarstagande jaget", som är grundbulten i det välfärdsbygge av autonoma individer, som väljer att strävsamt bidra till det allmännas bästa. Detta är ett samhälle med hög mellanmänsklig tillit, som p.g.a. individuellt ansvarstagande blir effektivt med låga transaktionskostnader. Tidigare byggdes denna tillit med hjälp av "de tio budorden", men i takt med att kyrkan medvetet har marginaliserats av politiska skäl, har tilliten minskat i takt med bristande moral i samhället med minskad tillväxt av välståndet som följd.

Hoten mot det ansvarstagande jaget

Om ett effektivt liberaldemokratiskt samhälle ska fungera väl krävs det att de som invandrar anammar kulturen, lär sig landets språk, förstår och är lojala med samhällets grundläggande principer. Det står inte i motsats till att invandrarna värnar om sina egna traditioner. Multietnicitet är inget hot mot den kultur, som ligger till grund för värdlandets välstånd. Däremot blir det ett hot om de som invandrar håller fast vid sina värderingar och dessa går stick i stäv med värdlandets sätt att organisera det gemensamma. Detta blir ett av hoten mot det ansvarstagande jaget.

Med början i Kaliforniens hippiekultur i slutet på 1960-talet växte en allt starkare opposition mot normer och lagar, som begränsade friheten i väst. Fienden blev nationalstaten som stod i vägen för den otyglade friheten. Ironiskt nog var det just friheten som gjorde protesterna möjliga. Staten och dess hantlangare – lärare, poliser, domare och socialarbetare – sågs som förtryckare. En konsekvens blev ökade krav på att offentligt anställda inte missbrukade sin ställning. En allt större del av arbetstiden lades på administration, istället för att göra det man var anställd för.

När staten självt blir ett hot mot det ansvarstagande jaget

Märkligt nog undergräver staten själv sina möjligheter att säkerställa att tjänstemän inte missbrukar sin makt och följer lagen. Före 1976 gällde det s.k. ämbetsansvaret, vilket innebar att offentliganställda i princip var oavsättliga, så länge de inte begått brott och avsattes i domstol.

När ämbetsansvaret avskaffades försvagades tjänstemännens personliga rättsliga mandat att stå upp mot felaktiga direktiv eller informell styrning. Tidigare var tjänstemännen i princip förpliktigade att säga nej om de utsattes för illegala påtryckningar. Efter att ämbetsansvaret avskaffades premieras istället lojalitet med arbetsgivaren/chefen, vilket skapat en tystnadskultur.

Den stora paradoxen är att det samhälle som byggts på principen om "det ansvarstagande jaget" alltså går i bräschen för att institutionalisera de egna anställdas bristande ansvarsfullhet.

Skolundervisningen tar heller inget ansvar

Dagens skolundervisning präglas av en otillräcklig förståelse för att den västerländska civilisationen har utvecklat något historiskt särpräglat som personlig frihet och materiellt välstånd. Istället för att få verktyg för att förstå och värdesätta de institutioner, principer och värderingar, som bär upp vårt eget samhälle, så undergräver man elevernas känsla av samhörighet med västvärlden och dess grundläggande värden. Fokus läggs ofta på företeelser som slaveri, kolonialism och imperialism, medan Västerlandets avgörande insatser för demokratiskt styre, rättssäkerhet, individuella fri- och rättigheter samt vetenskapliga framsteg hamnar i bakgrunden.

Ännu allvarigare är det genomgående ifrågasättandet av objektiv sanning – idén att det mesta är relativt och en fråga om tycke och smak. Med ett sådant perspektiv blir det omöjligt att säga att den egna kulturen är bättre än andra. Varje antydning att så skulle kunna vara fallet stämplas som rasistiskt. Yttrandefrihet, jämställdhet, oberoende domstolar etc blir en kulturell modell bland alla andra. Det är värt att påpeka att elever i Ryssland, Kina och Iran inte på motsvarande sätt matas med en skeptisk syn på det egna landet och dess kultur.

Resultatet blir en berättelse där den egna civilisationen framstår som skuldtyngd, snarare än som en källa till frihet, välstånd och social utveckling. Ett klassiskt liberalt västland som bekänner sig till multikulturalism kan inte prioritera sin egen historiskt framväxta kultur, när ideologin säger att alla kulturer har samma värde. Då kan man inte heller begära att minoriteter antar majoritetssamhällets värderingar. Det är också en förklaring till varför västländer som Storbritannien och Sverige har så svårt att ingripa mot fenomen som hedersförtryck, arrangerade kusinäktenskap, hot mot den som framför religionskritik o.s.v. trots att det rör sig om flagranti brott mot landets lagar.

Fungerade den svenska statsindividualismen över huvud taget eller bar den från början fröet till sin egen undergång?

En anpassning till värdlandets kultur underlättas inte av att denna kultur i decennier har framställt sig själv som genomsyrad av strukturell rasism.

Detta självskadebeteende har sakta men säkert undergrävt majoritetsbefolkningens självförtroende att ålägga invandrare från andra länder att anamma värdlandets moraliska principer. Här har vi en förklaring till varför man inte satt in effektiva åtgärder mot välfärdsfusk och förbud att samköra register. Dels skulle det vara ett medgivande att en betydande grupp inte lämnar riktiga uppgifter och att det finns storskalig brottslighet med syfte att plundra systemet. Dels är uppgiften komplex och kräver ansvarstagande tjänstemän.

I boken "är svensken människa?" myntar författarna Henrik Berggren och Lars Trädgårdh begreppet "den svenska statsindividualismen", där tilltron till staten som garant för individens frihet, försörjning, vård och omsorg är starkare än tilltron till civilsamhället och den egna familjen. Men nu har föreställningen om den onda staten växt sig så stark att statens legitimitet nästintill omintetgjorts. Samtidigt är det ansvarstagande jaget en förutsättning för en väl fungerande modern stat.

När vi om några decennier blickar tillbaka på efterkrigstidens första 70 år kommer rubricerad fråga att ställas om "statsindividualismen någonsin har fungerat", eller om den levde på lånad tid, närmare bestämt som en kvarleva från en äldre framgångsrik protestantiskt präglad skötsamhetskultur, som var dömd att brytas när människorna glömt bort att rättigheterna härleds ur medborgarnas förpliktelser och ansvarstagande?

Magnus Henrekson (se bild), vars artikel i tidskriften Axxess 2/26 vi här redigerat för Kreaprenörs räkning, är benägen att svara **"nej den har inte fungerat!."**

Lars-Olof Landin, grundare och redaktör
tanksmedjan Kreaprenör®
www.creapreneur.se